

Ks. prof. dr hab. Marian Machinek
Katedra Teologii Moralnej i Nauk o Rodzinie
Wydział Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie
ul. Hozjusza 15
11-041 Olsztyn

RECENZJA

dorobku naukowego oraz rozprawy habilitacyjnej o. dra Michała Mrozka OP pt.

„Habitus. Klucz do teologii moralnej św. Tomasza z Akwinu”

Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika,

Toruń 2025, ss. 592

Spuścizna św. Tomasza z Akwinu pozostaje niezmiennie aktualna, nie tylko (ale szczególnie!) w katolickiej refleksji teologicznomoralnej, tym bardziej, że myśl Akwinaty była wielokrotnie potwierdzana jako punkt odniesienia dla całej teologii przez Urząd Nauczycielski Kościoła¹. Niekwestionowany autorytet Akwinaty jako jednego z najtęższych umysłów w historii teologii chrześcijańskiej, sprawia, że jego dzieła nie przestają być atrakcyjnym przedmiotem badań. W debacie teologicznomoralnej dochodzi jednak nierzadko do paradoksalnych sytuacji, gdy na autorytet i wypowiedzi św. Tomasza powołują się zarówno przedstawiciele nurtów opowiadających się za tradycyjnym modelem teologii moralnej, jak też autorzy model ten krytykujący lub wręcz nawołujący do jego odrzucenia. W niemieckiej literaturze teologicznomoralnej zwykło się rozróżniać pomiędzy poglądami samego Tomasza (wtedy bywa używany przymiotnik *thomasich* – Tomaszowy) a stworzonym na ich podstawie systemem filozoficzno-teologicznym (do niego odnosi się przymiotnik *thomistisch* – tomistyczny). Niektórzy autorzy dodają do tego jeszcze jeden przymiotnik: *thomanisch*, który ma określać poglądy interpretatorów na przestrzeni wieków pozostających w nurcie myśli Tomaszowej. Można wskazać na dwie przyczyny tej wieloznaczności. Jedną jest niewątpliwie przepaść ponad 750 lat, jaka dzieli współczesnych badaczy od czasów, w

¹ Wystarczy wskazać na encykliki Jana Pawła II: *Fides et ratio* (1998), nr 43, a także szereg odniesień do myśli św. Tomasza w encyklice *Veritatis splendor* (1993). Zdecydowanie opowiadał się za takim kierunkiem uprawiania teologii również papież Benedykt XVI (np. w encyklikach *Deus Caritas est* – 2005 oraz *Caritas in veritate* - 2009. Na dziedzictwo św. Tomasza z Akwinu wskazywał także papież Franciszek, m.in. w adhortacji apostołskiej *Amoris laetitia* (2016) nr. 301 oraz 304.

których żył św. Tomasz. Różnica mentalności i odmienny od współczesnego obraz świata sprzyjają sytuacji, w której czytelnicy chętnie czytają dzieła Akwinaty poprzez filtr własnych przed-założeń. Drugą przyczyną jest stopień skomplikowania stworzonego przez św. Tomasza systemu. Diametralnie odmienne interpretacje jego myśli pojawiają się zazwyczaj tam, gdzie jej znajomość jest jedynie fragmentaryczna, skupiona na jednym dziele lub jego fragmentach i nie uwzględniająca odniesień do innych pism Tomaszowych. Z tym większym zainteresowaniem warto poddać analizie dorobek o. dra Michała Mrozka OP [poniżej: Habilitant].

1. Aktywność naukowo-dydaktyczna

O. dr Michał Mrozek OP urodził się 13 grudnia 1975 w Ostrołęce. Tam też w 1994 r. ukończył I Liceum Ogólnokształcące im. gen. Józefa Bema uzyskując świadectwo dojrzałości.

1.1. Droga naukowa Habilitanta

Pierwszym po uzyskaniu świadectwa dojrzałości etapem drogi naukowej, były studia filozoficzno-teologiczne w Kolegium filozoficzno-teologicznym OO. Dominikanów w Krakowie, które Habilitant rozpoczął po wstąpieniu do Zakonu Kaznodziejskiego w 1994 r. Ich zwieńczeniem było uzyskanie w 2001 r. dyplomu magistra teologii w oparciu o pracę magisterską pt. *Szczęście w nauce moralnej św. Tomasza z Akwinu*, napisanej pod kierunkiem o. prof. Wojciecha Giertycha OP. Dalsze studia Habilitant odbywał w Papieskim Uniwersytecie św. Tomasza z Akwinu *Angelicum* w Rzymie, gdzie w 2004 r. uzyskał licencjat kanoniczny w oparciu o pracę pt. *The Structure of the Compendium Theologiae of St. Thomas Aquinas*, napisanej pod kierunkiem o. prof. Charlesa Moreroda OP. W tymże uniwersytecie Habilitant obronił w 2010 r. pracę doktorską pt. *Finis ultimus-beatitudo: The Principle of Christian Morality. The Summa Theologiae of St. Thomas Aquinas and Veritatis splendor*, napisaną pod kierunkiem o. prof. Władysława Edwarda Kaczyńskiego OP, uzyskując tym samym stopień naukowy doktora nauk teologicznych. Nostryfikacja doktoratu przeprowadzona została w Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie i zatwierdzona 21 czerwca 2012 r.

1.2. Działalność dydaktyczna

Od 2005 o. dr Mrozek prowadzi wykłady w Kolegium filozoficzno-teologicznym Ojców Dominikanów w Krakowie, afiliowanym najpierw do Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, a obecnie do Akademii Katolickiej w Warszawie. Ich tematyka dotyczy różnych zagadnień teologii moralnej oraz filozoficznej i teologicznej spuścizny św. Tomasza z Akwinu. Dodatkowo prowadzi także w ramach specjalizacji tomistycznej wykłady w Akademii Katolickiej w Warszawie, a ponadto wykładada w Studium Dominicanum oraz Dominikańskiej Szkole Filozofii i Teologii. Inne zajęcia dydaktyczne Habilitanta to wykłady gościnne w Uniwersytecie Warszawskim: w latach 2010-2013 na Wydziale Prawa i Administracji oraz w latach 2019-2021 (we współpracy z dr hab. Tomaszem Tiurnym) na Wydziale Filozofii. W latach 2013-2015 Habilitant prowadził także zajęcia w Centrum Myśli Jana Pawła II w Warszawie. Pod kierunkiem Habilitanta powstały i zostały sfinalizowane w Akademii Katolickiej w Warszawie cztery prace magisterskie.

1.3. Aktywność naukowa, organizacyjna i popularyzatorska

Warto podkreślić ożywioną aktywność Habilitanta w każdym z wymienionych obszarów. W obszarze aktywności naukowej należy wskazać na międzynarodowe doświadczenie Habilitanta. Niewątpliwie najważniejszym elementem międzynarodowego obycia w środowisku naukowym były wspomniane już powyżej kilkuletnie studia w *Angelicum* w Rzymie, które poza solidnym poszerzeniem wiedzy naukowej rozwinęły także umiejętności językowe Habilitanta i pozwoliły na zawiązanie wielu międzynarodowych kontaktów. Dzięki nim o. dr Mrozek mógł kilkanaście razy brać udział w sesjach naukowych organizowanych corocznie w Rzymie przez *Centre de Hautes Études et Recherches Thomas d'Aquin* (CHERTA). Trzykrotnie został zaproszony do komitetu przygotowawczego, wyznaczającego kolejne teksty Akwinaty do przestudiowania. Inne ważne etapy w kontaktach międzynarodowych Habilitanta to miesięczny pobyt w 2010 r. w Uniwersytecie we Fryburgu (Szwajcaria) jako uczestnik programu *ISTAC Fellow*, a także szereg międzynarodowych konferencji, sympozjów i sesji naukowych z czynnym udziałem Habilitanta, m.in. w Rzymie, Utrechcie, Pampelunie,

Barcelonie, Wiedniu, Waszyngtonie oraz na Tajwanie. W latach 2010-2024 Habilitant wziął czynny udział w 27 konferencjach i sympozjach, krajowych i międzynarodowych. Były to wydarzenia organizowane zarówno przez jednostki uniwersyteckie, jak i przez stowarzyszenia naukowe. Wszystkie te wydarzenia były okazją do zaprezentowania wyników badań Habilitanta, dotyczących z jednej strony myśli św. Tomasza, szczególnie w zakresie antropologii filozoficznej i teologicznej, a z drugiej cnót i wad oraz ich wzajemnych powiązań.

Należy wskazać na ożywioną aktywność o. dra Mrozka także w zakresie organizowania (bądź współorganizowania) sesji i seminariów naukowych. Metodologiczna inspiracja, wyniesiona ze wspomnianej powyżej współpracy w ramach CHERTA, czyli wspólne czytanie i szczegółowe omawianie dzieł Akwinaty, zaowocowała organizacją w Instytucie Tomistycznym w Warszawie seminariów naukowych dotyczących przede wszystkim rozumienia dzieł św. Tomasza z Akwinu, ale także szczegółowych zagadnień teologicznomoralnych. Habilitant wykazuje jedenaście takich wydarzeń. Wskazać należy także na działalność edytorską Habilitanta. Wykazuje on redakcję naukową trzech ważnych pozycji źródłowych, obejmującą także ich korektę naukową.

Od 2007 r. o. dr Mrozek jest członkiem Instytutu Tomistycznego w Warszawie. W latach 2013-2024 pełnił funkcję wicedyrektora tego instytutu, a od 1 lipca 2024 r. jest jego dyrektorem. W latach 2020-2024 pełnił także funkcję dyrektora Studium Dominicanum – dominikańskiej propozycji formacyjnej dla dorosłych. W 2025 r. został ponownie jego dyrektorem. Jest także członkiem Stowarzyszenia Teologów Moralistów (od 2014 r.). W latach 2021-2023 był członkiem rady naukowej *Instytutu De Republica*. Te rozliczne obszary zaangażowania sprzyjają aktywności popularyzującej naukę, z czego Habilitant obficie korzysta. Jest chętnie zapraszany prelegentem w ramach różnego rodzaju spotkań popularno-naukowych, organizuje i prowadzi liczne wydarzenia popularyzujące teologię. Jest także obecny w przestrzeni medialnej w formie nagrań dostępnych na platformie YouTube.

2. Dorobek naukowy

Dorobek naukowy Habilitanta obejmuje jedną monografię pt. *Habitus. Klucz do teologii moralnej św. Tomasza z Akwinu*, którą Habilitant wskazuje jako rozprawę

habilitacyjną, a także 11 artykułów w czasopismach (również punktowanych, np. „Przegląd Tomistyczny”, „Studia Theologia Christiana”, „Teologia i Moralność”, „Studia Nauk Teologicznych PAN” czy też „Karto-teka Gdańska”), 14 artykułów w pracach zbiorowych (w tym wprowadzenia i polskie przekłady wybranych łacińskich fragmentów dzieł św. Tomasza z Akwinu), kilka recenzji oraz sprawozdań z konferencji. Nieliczne z tych tekstów zostały opublikowane w j. angielskim.

Pod względem ilościowym przedstawiony dorobek jest Habilitanta jest wprawdzie niezbyt obszerny, ale może być uznany za wystarczający. Należy podkreślić, że chociaż część tekstów Habilitanta zostało opublikowanych w pracach zbiorowych, to często nie są to jedynie luźne zbiory artykułów, ale monografie ściśle poświęcone jakiemuś aspektowi (lub szerszemu zagadnieniu) ze spuścizny św. Tomasza z Akwinu lub też z problematyki teologicznomoralnej.

Dorobek naukowy Habilitanta jest skoncentrowany na tekstach św. Tomasza z Akwinu. Jak sam twierdzi w *Autoreferacie* (s. 12-13), zainteresowanie myślą św. Tomasza pojawiło się u niego już na etapie pisania pracy magisterskiej pod kierunkiem o. prof. Wojciecha Giertycha OP. Tematyce okołotomaszowej Habilitant pozostanie wierny w całej swojej dalszej pracy naukowej. W większości swoich artykułów Habilitant odnosi się (przynajmniej na zasadzie wskazania lub poprzez sposób analizy zagadnień teologicznych) do myśli św. Tomasza. Biorąc jednak pod uwagę wachlarz tematyczny zagadnień zgłębianych przez Akwinatę, ta monotematyczność musi być uznana za pozorną.

Jeśli chodzi o obszary badawcze, którymi w swoich publikacjach zajmuje się Habilitant, to wskazać należy przede wszystkim na zagadnienia *podstaw teologii moralnej*. Analizy dotyczą np. prawdy moralnej, znaczenia naturalnego dążenia do szczęścia w chrześcijańskiej koncepcji moralności czy też celowości prawa moralnego. Właśnie te obszary bywają źródłem kontrowersyjnych, a czasami wręcz błędnych interpretacji chrześcijańskiej moralności. Stąd ich analiza zawsze wiąże się z polemiką, której Habilitant nie unika, prowadzi ją jednak w spokojnym i rzeczowym tonie. Dotyczy ona szczególnie dyskusji z proporcjonalizmem oraz relatywizmem w kontekście pytania o konkretną treść powinności moralnej.

Drugim obszarem są zagadnienia *antropologii teologicznomoralnej*, analizowane szczególnie w świetle dzieł św. Tomasza. Omawia on problematykę dotyczącą

podstawowej cielesno-duchowej struktury osoby ludzkiej. Już tutaj szczególną uwagę Habilitant poświęca problematyce cnót i wad, która stanie się finalnie zagadnieniem opracowanym w rozprawie habilitacyjnej. Poszczególne teksty stanowią przyczynki, które zainspirują Habilitanta do podjęcia ich całościowego przedstawienia.

Trzeci obszar tematyczny to *zagadnienia moralności społecznej*. Dotyczą one np. podstaw aksjologicznych wolności słowa i religii, etycznych podstaw służby publicznej czy też rozumienia i znaczenia pojęcia dobra wspólnego. Również w tych obszarach inspiracja myślą Akwinaty jest wyraźnie widoczna.

Osobną grupę tekstów, którą warto tu wspomnieć, stanowią autorskie *tłumaczenia fragmentów dzieł św. Tomasza z Akwinu* wraz z wprowadzeniami. Dokonywanie przekładu na j. polski oryginalnych tekstów Akwinaty tylko z pozoru jest łatwe. To właśnie nieadekwatne tłumaczenia mogą stać się jednym z czynników wspierających krańcowo rozbieżne interpretacje myśli Akwinaty. Stąd należy docenić ten aspekt dorobku o. dra Mrozka, tym bardziej, że nigdy nie poprzestaje on na samym tłumaczeniu, ale zawsze opatruje go pogłębionym wprowadzeniem. Opracowanie spuścizny św. Tomasza, a także włączenie się w spór o adekwatną interpretację jego poglądów wymaga nie tylko bardzo dobrej znajomości łaciny i języków nowożytnych, ale także ponadprzeciętnej umiejętności poruszania się w skomplikowanym (i odmiennym od współczesnego) Tomaszowym świecie pojęć, koncepcji i wiedzy o rzeczywistości. Posiadanie przez Habilitanta takich umiejętności zostało zweryfikowane poprzez udział w międzynarodowych aktywnościach, na które już zwrócono uwagę powyżej.

Wykazane przez Habilitanta teksty są różnej jakości, co czasami wiąże się także z ich objętością. Rozpiętość sięga od stosunkowo niewielkich artykułów (np. Wprowadzenie do autorskiego przekładu *Komentarza do Sentencji Piotra Lombarda* – 8 stron czy też *Koniec prawdy absolutnej* – 11 stron), aż do małych rozpraw (np. *Kategorie Arystotelesa w Sumie Teologii św. Tomasza z Akwinu* – 45 stron; *Główne znaczenia słowa Sapientia w moralnej części Sumy Teologii św. Tomasza z Akwinu* – 35 stron; *Święty Tomasz o sprawiedliwości pierwotnej Adama i Ewy* – 29 stron czy też *Teologia encykliki Veritatis splendor św. Jana Pawła II w świetle Sumy Teologii św. Tomasza z Akwinu* – 28 stron).

Ważniejszy od objętości jest jednak warsztat naukowy Habilitanta. Warto wskazać na kilka cech pisarstwa naukowego o. dra Mrozka. Należą do nich staranność w wyborze

tematyki oraz dokładność i precyzja w realizacji celów badawczych. Mrozek lubuje się w niuansowaniu, co czasami prowadzi do zbyt obfitej narracji, z pewnością jednak może także pomóc w adekwatnym odczytaniu różnych aspektów poruszanych zagadnień. Inną cechą stylu Habilitanta, na którą warto zwrócić uwagę, jest staranny język. Dotyczy to nie tylko kwestii używania naukowych pojęć, jasności i spójności wywodów, ale także stylistycznej i gramatycznej poprawności i potoczności wywodu. Dzięki temu jego teksty są klarowne, chociaż nie unika on hermetycznego słownictwa teologicznego, szczególnie w odniesieniu do analiz dotyczących spuścizny św. Tomasza z Akwinu. Dzięki zachowaniu ścisłości toku argumentacyjnego, wyrobiony czytelnik może podążać za tokiem myśli Habilitanta.

Stabszym punktem dorobku Habilitanta, na co wskazano już powyżej, jest stosunkowo niewielka liczba publikacji obcojęzycznych, zwłaszcza biorąc pod uwagę jego obycie w międzynarodowym środowisku naukowym oraz szerokie kontakty naukowe w grupie renomowanych badaczy spuścizny św. Tomasza. Jego napisana w j. angielskim praca doktorska nie została niestety opublikowana w formie monografii naukowej. W swojej dalszej aktywności naukowej Habilitant powinien koniecznie wykazać większe zaangażowanie w zakresie zgłaszania swoich tekstów w innych językach (szczególnie w j. angielskim) w publikacjach i czasopismach zagranicznych. Innym aspektem, który trzeba krytycznie nadmienić, jest fakt, że część tekstów Habilitanta zostało opublikowanych w czasopismach środowiskowo bliskich Habilitantowi, co oczywiście nie przesądza w żadnym wypadku o ich stabszej jakości.

Chociaż, jak wspomniano, dorobek o dra Mrozka mieści się w obszarze zagadnień teologicznomoralnych i dotyczy w znacznej części spuścizny św. Tomasza z Akwinu, to jednak należy raz jeszcze stwierdzić, że nie oznacza to monotematyczności. Habilitant sięga do różnych zagadnień; niektóre idee są kontynuowane w kolejnych tekstach, inne pozostają pojedynczymi przyczynkami. Rozpatrując publikacje w porządku chronologicznym, można stwierdzić rozwój warsztatu Habilitanta oraz coraz to lepszą zdolność wiązania ze sobą różnych wątków.

3. Ocena rozprawy habilitacyjnej

Rozprawa habilitacyjna stanowi niewątpliwie *opus magnum* o dra Michała Mrozka [w paragrafie 3 niniejszej recenzji: Autora]. Ta obfita, niemal sześćsetstronicowa praca jest zwieńczeniem wieloletnich badań kluczowego – jak sądzi Autor – elementu koncepcji teologii moralnej Doktora Anielskiego.

3.1. Struktura i treść rozprawy habilitacyjnej

Korpus rozprawy został poprzedzony **Spisem treści** w j. polskim (s. 7-11) i angielskim (s. 13-16), **Wykazem skrótów** (s. 17-18) oraz **Podziękowaniami** (s. 19-20). W obszernym **Wprowadzeniu** (s. 21-47) o. dr Mrozek szczegółowo opisuje kontekst przeprowadzonych w rozprawie analiz i wyjaśnia motywacje, które skłoniły go do podjęcia tematyki habitusów w myśli św. Tomasza z Akwinu. Opisuje także swój zamysł badawczy i omawia metodologię, jaką ma zamiar zastosować przy realizacji celu badawczego.

Korpus pracy składa się z pięciu części, które zawierają w sumie dziesięć rozdziałów. We wprowadzającej **Części pierwszej** (*Kontekst historyczny* – s. 49-105), zawierająca tylko jeden rozdział (rozdział 1), znajduje się wstępny przegląd znaczeń pojęcia *hexis/habitus*, zarówno w literaturze greckiej, jak i łacińskiej – szczególnie średniowiecznej. Celem tego zabiegu jest nie tylko analiza bezpośredniego kontekstu ideowego w czasach św. Tomasza, ale także spojrzenia tych autorów, do których Tomasz się odnosił. Autor wskazuje na pierwotne znaczenie terminów *hexis* oraz *habitus*. Odnosiły się one do utrwalonych skłonności ukierunkowujących człowieka do działania moralnie dobrego lub złego lub też ogólnie do nawyków, sprawności, predyspozycji, zdolności lub postaw (s. 52). Terminy te były (odpowiednio) w greckiej lub łacińskiej literaturze starożytnej i średniowiecznej powszechnie używane, a ich zanik Autor wiąże ze zmianą paradygmatu.

W **Części drugiej** (*Metafizyczna konfiguracja pojęcia *héxis-habitus** – s. 107-189), składającej się z dwóch rozdziałów (rozdział 2 i 3) Autor rekonstruuje podstawowe założenia filozoficzne, na których Akwinata opiera nie tylko swoją koncepcję moralności, ale także całość swojej metafizyki. Jak twierdzi Autor, pogłębienie rozumienia tytułowego terminu *habitus* może się dokonać jedynie poprzez spojrzenie na ludzkie władze w kontekście ich aktywnego potencjału oraz jego urzeczywistnienia. Ukazuje sposób rozwoju cnót na poziomie woli i uczuć, na których funkcjonowaniu rozumne działanie

odciska trwały ślad. Dobre lub złe działanie wynika zatem z tego, w jaki sposób świadomie chciane i wybrane aktywności kształtują naturę podmiotu.

Część trzecia (*Poznanie habitusów i ludzkiej natury* – s. 191-285) zawiera w kolejnych dwóch rozdziałach (rozdział 4 i 5) pogłębioną analizę metodologii i epistemologii św. Tomasza. Ludzkie dochodzenie do prawdy, czyli do poznania istoty i natury – otaczającego świata, jak i samego poznającego, dokonuje się zarówno w oparciu o doświadczenie zewnętrzne i zmysłowe, jak i doświadczenie wewnętrzne, związane ze świadomością. Autor dokonuje tu analizy scholastycznych rozróżnień między przedmiotem działania, aktem działania, a zasadami, które to działanie umożliwiają.

Część czwarta rozprawy (*Habitus jako zwornik moralności* – s. 287-528), zawierająca aż cztery rozdziały (rozdział 6, 7, 8, 9), jest najobszerniejsza ze wszystkich. Została ona określona przez Autora jako główna. Poświęcona jest miejscu i roli pojęcia *habitus* w koncepcji teologii moralnej, nakreślonej przez Akwinatę w *Sumie teologii*. Jak podkreśla Autor, pojęcie to stanowi zwornik całej Tomaszowej koncepcji moralności, gdyż nie odnosi się ono jedynie do czegoś dodanego do ludzkich władz, a jest ich sposobem ukształtowania i funkcjonowania. W kontekście pojęcia *habitus* Autor dokonuje analizy schematu wad i cnót, przechodząc przez różne części *Sumy Teologii*. Szczegółowo omawia przy tym nie tylko poszczególne cnoty teologiczne: wiarę, nadzieję i miłość, ale także kardynalne: roztropność, sprawiedliwość, męstwo i umiarkowanie. Rozwijają też cały wachlarz dalszych, powiązanych z nimi cnót i wad (np. odnoszące się do cnoty umiarkowania cnotę pilności w dążeniu do wiedzy, jak i wadę ciekawości – s. 524-526).

Ostatnią, **Piątą część** Autor zatytułował *Zwieńczenie* (s. 529-544). Zawiera ona – jak pierwsza – tylko jeden rozdział (rozdział 10) i jest najkrótszą ze wszystkich pięciu części rozprawy. Autor rozważa w niej drogę duchowego rozwoju człowieka dzięki habitusom. Czyni to – idąc za tokiem rozważań Tomaszowych – w oparciu o ewangeliczne błogosławieństwa, a także Pawłowe owoce Ducha i ciała (Ga 5).

W zwięzłym **Zakończeniu** (s. 545-548) Autor rekapitułuje swoje rozważania. Raz jeszcze wskazuje nie tylko na kluczowe dla całej nauki moralnej św. Tomasza znaczenie pojęcia *habitus*, ale także na to, jak bardzo pojęcie to zostało najpierw zmarginalizowane, a potem przeinaczone i spłaszczone wskutek woluntarystycznej zmiany rozumienia moralności.

Rozprawę wieńczy **Wykaz bibliografii** (s. 549-562), **Zestawienie tabel** (s. 563-564), **Indeks osób**, (565-671), **Indeks rzeczowy** (573-586) oraz **Streszczenie w języku angielskim** (s. 587-590).

3.2. Ocena formalna

Tytuł rozprawy został sformułowany bardzo trafnie. Nie tylko w pełni odzwierciedla treść dzieła, ale ponadto sygnalizuje główną tezę Autora. Struktura rozprawy została niemalże akrybicznie przemyślana. Jest ona autorskim dziełem o. dra Mrozka, chociaż dla czytelnika na pierwszy rzut oka nieco skomplikowanym. W pięciu częściach Autor zawarł 10 rozdziałów, nie dbając jednak zupełnie o ich objętościowe zrównoważenie. Najkrótsza z pięciu części pracy ma 14 stron, najdłuższa natomiast ponad 240. Chociaż można by sobie wyobrazić inny układ treści, to jednak trudno sformułować w związku z tym zarzut jakiegось braku harmonii. Można przypuszczać, że zdaniem Autora to kompozycja tematyki u samego Akwinaty wymusza taki właśnie układ analiz. I teza taka rzeczywiście daje się obronić.

Warto wskazać na zabieg związany z przytaczaniem tekstów Akwinaty lub innych autorów klasycznych: Autor stosuje w korpusie rozprawy własne tłumaczenia tekstów źródłowych, podając jednocześnie w przypisach greckie lub łacińskie wersje oryginalne. W odniesieniu do tekstów greckich pojawia się pewna niekonsekwencja, gdy Autor stosuje w jednych miejscach zapis grecki, a w innych – transliterację. Można też krytycznie zapytać o sensowność podawania łacińskich pojęć w wersji rękopiśmiennej (np. na s. 233: *uis* zamiast *vis*; *nutritiua* zamiast *nutritiva*), chociaż można było po prostu ujednoczyć zapis, jak to zresztą Autor czyni w innych miejscach tekstu.

Wykaz bibliograficzny nie jest zbyt obszerny, jednak w pełni reprezentatywny. Autor zastosował w tym wykazie prosty podział na dwa bloki: teksty źródłowe i ich przekłady w jednym oraz opracowania w drugim bloku. Zwraca uwagę fakt, że większość wykazanej literatury to pozycje obcojęzyczne. Można odnieść wrażenie wielkiej staranności w doborze opracowań: Autor sięga jedynie do publikacji prawdziwych znawców zagadnienia tytułowego. W takim doborze niewątpliwie wielką pomocą było wspomniane już wyżej obycie Autora w międzynarodowym środowisku współczesnych znawców spuścizny św. Tomasza.

Pozytywnie należy także wskazać na wykorzystanie przez Autora tabel – jest ich w tekście 29 – by zobrazować omawiane zagadnienia. Ułatwiają one percepcję nietatwego skądinąd tekstu rozprawy. Szkoda, że Autor nie zamieścił w swojej rozprawie jeszcze jednej tabeli: całościowej „mapy” cnót i wad wraz z ich uszczegółowieniami.

Zwraca uwagę staranne wydanie rozprawy. Chociaż kluczową kwestią oceny rozprawy jest jej wartość merytoryczna, to warto wskazać również na estetyczną, chociaż oszczędną szatę graficzną, jak i zastosowaną czcionkę ułatwiającą lekturę rozprawy. Również język rozprawy jest staranny. Poza zupełnie drugorzędnymi i nielicznymi potknięciami stylistycznymi, język pracy jest poprawny. Autor dba nie tylko o naukowo poprawny i rzetelny tok wywodu, ale także o wyrażenie swoich analiz piękną, poprawną polszczyzną. Jedynie w niewielu miejscach spotkać można nieporadności językowe (np. „ogromnie dużo” (s. 100) czy też „postuluje zarzut” (s. 134). Niekiedy (szczególnie we *Wprowadzeniu* oraz w *Zakończeniu*) Autor pozwala sobie na nieco kwiecisty styl, używając obrazowych porównań, np. porównuje współczesne postrzeganie syntezy moralnej św. Tomasza do szkieletu zauropoda (ss. 21 oraz 546) czy też krytycznie określa dotychczasowe opracowania tematu habitusów jako „punkt przesiadkowy” do innego typu narracji (s. 26).

Całościowy ogląd rozprawy od strony formalnej wypada zdecydowanie pozytywnie. Wykazuje ona wszystkie cechy przemyślanej i konsekwentnie zrealizowanej pracy naukowej.

3.3. Ocena merytoryczna

We *Wprowadzeniu* Autor formułuje cel swojej rozprawy jako „przedstawienie moralnej syntezy Akwinaty w świetle pojęcia ‘habitus’” (s. 21-22) oraz „przedstawienie dokładnego przejścia przez strukturę Tomaszowych rozważań zawartych w *Sumie teologii* od strony pojęcia ‘habitus’” (s. 27). Autor stwierdza, że pragnie wypełnić lukę w literaturze tomistycznej, polegającą na braku całościowego opracowania zagadnienia habitusów. Lektura rozprawy pozwala stwierdzić, że ten zamiar badawczy został w pełni zrealizowany. W swojej rozprawie Autor zastosował coś w rodzaju „warstwowej” metodologii podążając tropem rozumienia pojęcia *habitus* u Akwinaty w kontekście jego całościowej wizji antropologicznej. Przedstawił zarówno historyczne, jak i

epistemologiczne aspekty tytułowego zagadnienia. Odkrywając i odnosząc do siebie różne wymiary myśli Tomaszowej, Autor z jednej strony mógł przekonać się o jej daleko idącej spójności, z drugiej zaś mógł ukazać niezredukowane rozumienie pojęcia *habitus* w Tomaszowej teologii moralnej. Ze względu na specyficzne znaczenie tego pojęcia w syntezie moralnej Akwinaty i niezadowalającą adekwatność jego polskich tłumaczeń, o. dr Mrozek opowiada się za pozostawieniem go w formie łacińskiej, którą też – w spolszczonej, a więc poddającej się odmianie formie – konsekwentnie w całej rozprawie stosuje (por. s. 104).

Pojęcie *habitus* stanowi nie tylko zwornik poszczególnych traktatów *Sumy teologii*, ale także należy do kilku zasadniczych pojęć stanowiących – jak to formułuje Autor – „ściany nośne moralnej syntezy Akwinaty” (s. 46). *Habitusy* pełnią funkcję pośrednią między zdolnością człowieka do działania (możliwością działania) a samym działaniem (s. 42). W detaliczny sposób Autor przedstawia w swojej rozprawie „mechanikę” ich powstawania: są one „rezultatem trwałej zmiany władz możliwościowych lub biernych pod wpływem działania władz czy zasad czynnych” (s. 224).

Warto dostrzec i podkreślić stopień trudności rozprawy. W swoich analizach o. dr Mrozek musiał zmierzyć się z nietrywialnym zadaniem pogłębionego wejścia w świat myślowy nie tylko obcy współczesnej umysłowości, ale także naznaczony geniuszem Doktora Anielskiego. Docenić należy niewątpliwie znakomitą umiejętność Autora do uwzględniania w swoich systematycznych analizach nie tylko różnych dzieł Tomasza z Akwinu, ale także faktu rozwoju jego doktryny w czasie, a więc wzajemnej zależności tychże dzieł.

Formułując wysoką ocenę rozprawy habilitacyjnej o. dra Mrozka, warto mimo wszystko sformułować kilka krytycznych uwag. Jak już wspomniano, Autor wielokrotnie stawia tezę o zmianie paradygmatu, która począwszy od XIV-wiecznego woluntaryzmu na trwale zmieniła postrzeganie moralności, rozdzielając poziom duchowy od naturalnego i doprowadzając do „systemowego zagubienia wrażliwości na *habitusy*” (s. 86). Rzeczywiście, trudno przecenić wpływ woluntaryzmu aż po współczesne rozumienie powinności moralnej, i to nie tylko w wyczelowanych koncepcjach etycznych, ale także w popularnej mentalności społeczeństw. Można jednak krytycznie zapytać, czy te wielokrotne powtórzenia wyrażenia „zmiana paradygmatu” (np. już na początku rozprawy – s. 21, a potem na s. 25, 27, 49, 85, 191, 545, 546, co Autor skrupulatnie wylicza w

Indeksie rzeczowym), nie licząc wielokrotnie powracających wątków opisowych tematyzujących wpływ woluntaryzmu (np. na s. 37), są zamierzonym zabiegiem Autora czy też świadczą o niezbyt uważnej ostatniej adjustacji tekstu. Oczywiście, biorąc pod uwagę rozmiary pracy, trudno się dziwić, że pewne wyrażenia i skojarzenia w pracy się powtarzają.

Interesującym wątkiem, którego brakuje w rozprawie, byłoby wskazanie na współczesne konsekwencje zmiany paradygmatu w rozumieniu moralności, a więc także w uprawianiu teologii moralnej. Interesujące byłoby np. pokazanie, w jaki sposób przedstawiciele koncepcji tzw. „autonomii moralnej w kontekście chrześcijańskim” (stanowiącej istotny nurt we współczesnej niemiecko- i anglojęzycznej teologii moralnej) odnoszą się do św. Tomasza i w jaki sposób rozumieją i używają pojęcie *habitus* dla poparcia tez, które trudno uznać za odpowiadające intencji Akwinaty. Takie krytyczne analizy byłyby tym bardziej pożądane w kontekście wypowiedzi samego Autora, który w *Autoreferacie* (s. 12) określa swoją rozprawę jako głos w dialogu ze współczesnymi nurtami etyki cnót. Być może jednak Autor uznał, że wszelkie uwspółcześnienie problematyki, czyli wyjście poza ścisłą analizę toku argumentacji św. Tomasza, rozsądziłoby i tak już obszerne ramy dzieła. Należy mieć nadzieję, że ten obszar badań będzie stanowił kolejne wyzwanie naukowe dla o dra Michała Mrozka, aby jego analiza spuścizny św. Tomasza nie zawężyła się do historycznych rekonstrukcji (skądinąd niezwykle interesujących i potrzebnych!), ale przyczyniła się do odnowionego spojrzenia na Tomaszową koncepcję moralności.

Odnosząc się raz jeszcze do obfitych ram rozprawy, można krytycznie zapytać, czy tytułowe zagadnienie wymagało rzeczywiście aż tak obszernego potraktowania i czy objętościowe zredukowanie (szczególnie pierwszych części rozprawy, w których omawiany jest szeroki kontekst pojęcia *habitus*) rzeczywiście obniżyłoby jej wartość merytoryczną. Już zdecydowanie zbyt obfite *Wprowadzenie* (27 stron!) skłania ku sformułowaniu takiego pytania. Nie oznacza to oczywiście jakiegoś zasadniczego pomniejszenia wysiłku Autora. Być może przyświecał mu zamiar uniknięcia pułapki spłaszczenia i zredukowania Tomaszowej koncepcji, które to braki Autor wielokrotnie diagnozuje jako cechy współczesnych aplikacji myśli św. Tomasza (jak pisze na s. 27 – „[o]znacza to nierzadko wciśnięcie Akwinaty w zbyt ciasny gorset”).

Powyższe uwagi nie stanowią poważnych uchybień, które znacząco pomniejszałyby wartość pracy, ale są raczej drugorzędnymi mankamentami. Ostatecznie można stwierdzić, że rozprawa habilitacyjna jest pracą dojrzałą, wskazującą, że Autor potrafi panować nad wielowątkowym i mocno skomplikowanym materiałem źródłowym. Poprzez bardzo szczegółową analizę całego szeregu pism św. Tomasza z Akwinu, a także zastosowanie odpowiedniej do nich metodologii, Autor stworzył dzieło oryginalne, nowatorskie, stanowiące poważny wkład w rozwój refleksji teologicznomoralnej – i to nie tylko w zakresie jej historii, ale także współczesnych dyskusji i kontrowersji.

4. Wniosek końcowy

Ocena rozprawy habilitacyjnej oraz dorobku o. dra Michała Mrozka nie pozostawiają wątpliwości co do jego umiejętności samodzielnej naukowej analizy. Jego warsztat naukowy charakteryzuje się rzetelnością i dokładnością. Warto też docenić konsekwencję w realizacji podstawowego kierunku badań Habilitanta, jakim jest spuścizna św. Tomasza z Akwinu. Dzięki konsekwentnemu realizowaniu badań nad coraz to nowymi aspektami tej spuścizny oraz dzięki rozległym kontaktom ze współczesnym międzynarodowym środowiskiem znawców Akwinaty, a także dzięki swojej aktywności naukowej, o. dr Mrozek już dzisiaj należy do grona rozpoznawalnych badaczy tomistycznych w Polsce.

W związku z tym uważam, że o. dr Michał Mrozek OP spełnia wszystkie kryteria ustawowe dotyczące habilitacji i wnoszę o dopuszczenie do dalszych etapów przewodu habilitacyjnego.

Ks. prof. dr hab. Marian Machinek MSF

Olsztyn, 7 II 2026 r.